

Når bøkene forsvinner

FORSKNING: Nasjonalbiblioteket har de siste ti årene arbeidet med å digitalisere hele sin samling. Med digitaliseringen dukker det også opp spørsmål av historisk og filosofisk art. Hva skjer med vår opplevelse av materialet når det går fra fysisk til digital form?

Av Aurora Jacobsen, masterstudent i idéhistorie og redaksjonsmedlem i Salongen

Alt skal digitaliseres

Nasjonalbiblioteket har som mål å digitalisere hele sin samling, og gjøre den tilgjengelig for alle i Norge. Digitaliseringsprosjektet startet i 2006. Nasjonalbiblioteket er opptatt av å «være der brukeren er», og brukeren er i økende grad på internett. Dette er motivasjonen for å digitalisere samlingen.¹ Videre er det tre grunner til at samlingen digitaliseres: «Det ene er å få kulturarven fram til flest mulig, det andre er å sikre at innholdet bevares selv om originaldokumentene forvitrer. Det tredje er å sikre for ettertiden det som «fødes» digitalt», dvs. nettsider, radioprogrammer, fjernsynsprogrammer osv.»² Digitaliseringen av materialet gjør det lettere tilgjengelig for eksempelvis forskere eller andre interesserte. Digitaliseringen kan dessuten gjøre at materialet bevares etter at papiret er ødelagt. Det norske publikum får tilgang til materialet gjennom nettstedet [Bokhylla](#), hvor det kan leses som høyoppløselige, digitale filer. Bokhylla skal være komplett i 2017, og vil da inneholde ca. 250 000 bøker fra 1900 til 2000.³

Skaper sin egen fremtid

Digitaliseringsprosjektet har bevaring og formidling som mål. Prosjektet er således bakover- og fremoverskuende: ved å bevare fortidens dokumenter og nasjonens kulturarv på digitalt vis, tilpasser Nasjonalbiblioteket seg fremtidens digitaliserte informasjonssamfunn, hvor alle har tilgang til nesten all verdens informasjon til alle døgnets tider. Nasjonalbiblioteket skriver: «Samlinga er vår kollektive hugs som nasjon. Å digitalisere samlinga er med på å sikre henne for komande generasjonar. Tryggleik, skalerbare løysingar og tilstrekkeleg kapasitet for migrering og konvertering av digitalt innhald er viktige element i det digitale bevaringsarbeidet.»⁴ Digitaliseringen inngår i et bevaringsprosjekt som har et tusenårsperspektiv, og dermed skaper Nasjonalbiblioteket sin egen fremtid – den er basert på digital bevaring og formidling, og vil være det i tusen år fremover. Nasjonalbiblioteket utfører her en talehandling som skaper en virkelighet hvor digitale formater i fremtiden vil utkonkurrere de fysiske.

LES MER: [Den glemte arven](#) • [Ansvaret for fremtiden](#)

Bevaring

Digitaliseringen er en av måtene Nasjonalbiblioteket bevarer materialet sitt på. Det overordnede

målet er å forvalte samlingen for nåtid og fremtid. Dermed blir det viktig å sette inn tiltak som kan gjøre materialets levetid lengst mulig: «Dette gjeld både meningsinnholdet som kjeldene formidler, og det fysiske mediet som innholdet vert formidla gjennom. Det inneber at vi må jobbe med førebyggjande bevaring, aktiv konservering og restaurering, og produksjon av surrogat.»⁵ Når Nasjonalbiblioteket lager surrogater, bevares materialet i en ikke-fysisk form.

Hva er den digitale filens status? Er den kun en kopi av materialet eller er den selv et eget materiale? Og hva om det opprinnelige, fysiske materialet destrueres? Er den digitale filen fortsatt en kopi?

Hva er et surrogat?

Nasjonalbiblioteket forteller at et surrogat er en kopi som lages for å «forvare og formidle meningsinnholdet i ei kjelde».⁶ Dersom det fysiske mediet er i ferd med å bli ødelagt, er i så dårlig stand at materialet ikke tåler bruk, eller er i en slik stand at meningsinnholdet av ulike grunner er utilgjengelig for leseren, lages et surrogat.⁷ Da beholdes meningsinnholdet lenger enn det fysiske, opprinnelige mediets levetid. Nasjonalbiblioteket understreker at surrogatet ikke har all informasjonen originalen innehar: «Sekundærinformasjonen ein kan lese ut av det fysiske originalobjektet, går alltid tapt. For å kompensere for dette informasjonstapet så godt som mogleg, er det viktig at reproduksjonsprosessen blir dokumentert i form av bevaringsmetadata.»⁸ Informasjonen materialets fysiske utforming gir, overføres ikke til surrogatet. Bevaringsmetadata er informasjon som opplyser om fysiske og tekniske kjennetegn ved materialet, slik at ettertidens lesere kan få tilgang til tilnærmet samme opplevelse av materialet som vi har i dag. Metadata skal også gjøre det mulig å «forstå den historiske bakgrunnen og konteksten, og setje i verk passande bevaringstiltak.»⁹ Når det fysiske materialet en gang forsvinner, består surrogatet med metadata som gir fremtidens lesere tilgang til materialets fysiske fremtoning. I et bokhistorisk perspektiv kan surrogatene bli interessante, for surrogatproduksjonen blir del av materialets historie, og surrogatets fremtoning vil være en ganske annen enn det fysiske materialets, fordi det digitale surrogatet ikke kan gi f.eks. sanselige inntrykk ut over det visuelle.

Fremtidens bokhistorikere vil altså måtte lese seg til hvordan materialet så ut, hørtes ut og føltes, mens overgangen fra opprinnelig materiale til surrogat som primærkilde, vil bli en del av materialets historie.

Digitaliseringens utfordringer

Nasjonalbiblioteket oppfatter digitaliseringen som en tryggere og mer langsiktig form for bevaring av materialets informasjon enn den fysiske. Den ikke-fysiske, digitale filen kan ikke utsettes for den samme nedbrytingen som kan ramme fysiske bøker. Insekter, sopp, mugg, lys eller fukt tærer ikke på en digital fil. Den kan heller ikke bli stjålet eller ødelagt av brann. Derfor kan digitaliseringen bevare et materiale på en tryggere måte enn Nasjonalbibliotekets konservatorer og magasiner. Man kan dog innvende at digitaliseringen kun bevarer en fil, ikke det faktiske materialet. Når for

eksempel brev fra 1940-tallet digitaliseres, betyr det ikke at de faktiske brevene, med blekk, kanskje en kaffeflekk eller blå vannmalingsstriper fra andre verdenskrigs tyske sensur, har blitt immunt mot fysisk nedbryting.

Når den fysiske dimensjonen ikke er tilgjengelig for de fleste lesere, hvordan vil materialet og tekstens innhold oppfattes? Og hva med bokens fysiske historie? Nedbrytingen og lagringen i magasinet på Solli plass er en viktig del av bokens liv. Besøket fra bokormen som har satt et varig merke (eller sett fra et annet perspektiv: gjort varig skade) gjør at boken fremstår annerledes i dag enn før ormen fant veien inn i boken. Dersom boken tidligere har blitt lagret i syret papir, har det også satt sine spor. For en bokhistoriker er materialiteten av stor betydning. Man kan kanskje se bokormens hull og syrens misfarging i den digitaliserte versjonen av boken (som også er en del av bokens historie), men man får ikke tilgang til bokens vekt, som man kjenner når man løfter den opp fra esken den lagres i. Man får heller ikke kjenne lukten av papir og lær eller høre knitringen når boken åpnes. Leseren som sitter med den digitale filen får heller ikke kjenne på bokormens hull eller papirets konsistens. Leseren får ikke forsøke å forsiktig bla i boken med de stive permene og kjenne på bekymringen for å skade materialet, nettopp fordi man ikke kan skade en digital fil på den måten. I de sanselige inntrykkene ligger informasjon som blir utilgjengelig i den digitale filen.

Fremtidens utfordringer

Digitaliseringen på Nasjonalbiblioteket bærer også med seg utfordringer. Et materiale er ikke garantert et tusenårig liv selv om det digitaliseres. En digital fil kan utsettes for angrep, Bokhylla kan hackes og filene ødelegges. Digitaliseringen fører til at data av en størrelse som er større enn noen annen mengde man hittil har måttet håndtere, må kunne lagres forsvarlig over lang tid. Hvordan man skal skaffe kapasitet til å lagre alt sammen, vil bli en problemstilling for den nære fremtid. Dette er et foreløpig ukjent territorium, og løsningen er sannsynligvis ikke funnet opp, eller tilgjengelig, ennå.

Dessuten gjør den raske teknologiske utviklingen at digitale formater som var gjeldende for ti eller tjue år siden nå må konverteres til nye formater. Det skaper ekstra arbeid og kan også påvirke lagringen eller filstørrelsen. Nasjonalbiblioteket «arbeider målretta med å få til ei fleksibel og skalerbar løysing med høgtryggleik, god integritetskontroll, tilstrekkeleg kapasitet og moglegheiter for sikker migrering og konvertering av digitalt innhald ved behov.»¹⁰ Oppgaven å bevare materialet i filer som kan bestå over lengre tid, er altså ikke avsluttet. Konverteringen som kan bli nødvendig i fremtiden, vil skape ekstra arbeid som kan komme i veien for digitaliseringen av ennå ikke digitalisert materiale. Nasjonalbiblioteket regner med at det vil ta 20-30 år å digitalisere alt, men den stadige konverteringen kan forlenge prosjektet.¹¹ Tidligere nasjonalbibliotekar, Vigdis Moe Skarstein, viser i en kronikk at Nasjonalbiblioteket var klar over formatproblemet allerede da digitaliseringsprosjektet startet i 2006: «Den elektroniske flyktigheten når det gjelder standarder og formater gjør at det er en større utfordring å bevare det som produseres bare digitalt enn det som ble skrevet med blyant på syrefritt papir.»¹²

Når konvertering og teknologisk utvikling kan føre til ekstra arbeid med bevaringen av digitale filer, vil det ta enda lengre tid før Nasjonalbiblioteket kan avslutte digitaliseringsprosjektet. Vi kan også se for oss at digitaliseringen kan skape juridiske utfordringer som ikke er forutsett i dag. I fremtiden vil digitaliseringsprosjektet, og dets digitale produkter, bli interessante forskningsobjekter for bokhistorikere. Nasjonalbibliotekets digitaliseringsprosjekt fordrer således tverrfaglige diskusjoner som fremtidens forskere innen humanistiske fag, juss og IT vil måtte arbeide med.

LES OGSÅ: [Kunnskapens kilder](#) • [En sosiologi av kjøtt og blod](#)

Litteratur

- Nasjonalbiblioteket. [«Bevaringspolitikk»](#) 30.05.2016.
- _____ . [«Digitaliseringspolitikk»](#) 30.05.16.
- _____ . [«Kvifor digitalisere?»](#) 24.05.16.
- Ryvarden, Einar. [«Nasjonalbiblioteket skal digitalisere alt»](#) Digi.no. 30.05.2016.
- Skarstein, Vigdis Moe. [«Europas første med alt på data»](#) *Aftenposten*. 30.05.2016.

Noter

¹ Einar Ryvarden, [«Nasjonalbiblioteket skal digitalisere alt»](#), digi.no. 24.05.2016.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Nasjonalbiblioteket, [«Kvifor digitalisere?»](#) 24.05.16.

⁵ Nasjonalbiblioteket, [«Bevaringspolitikk»](#) 24.05.2016.

⁶ Ibid.

⁷ Nasjonalbiblioteket gjør det ikke tydelig på sine nettsider om surrogatene i dag finnes i fysisk eller digital form. Slik de omtaler surrogatene, tolker jeg det imidlertid som at de ofte er digitale.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Nasjonalbiblioteket, [«Digitaliseringspolitikk»](#) 24.05.16.

¹¹ Nasjonalbiblioteket, [«Kva vert digitalisert?»](#) 24.05.16.

¹² Vigdis Moe Skarstein, [«Europas første med alt på data»](#), *Aftenposten*, 24.05.2016.